

Art-Teràpia i Educació Social

Introducció

Del 18 al 21 de setembre d'enguany s'ha celebrat la 7a Conferència bianual Europea d'Art-teràpia, organitzada per ECARTE (The European Consortium for Arts Therapy Education). Aquest any, i per primera vegada, ha tingut lloc a Espanya, concretament a Madrid; hi han participat 300 persones d'arreu del món i s'han presentat a la ratlla de 150 comunicacions; una d'elles ha estat la meua, titulada "Contribuciones del Arte-terapia a la Educación Social".

ECARTE es va crear, l'any 1991, per les universitats de Hertfordshire, Münster, Nijmegen i París. En aquests moments, la formen 30 institucions de 10 països europeus. És un consorci d'universitats i d'institucions de formació superior que té com a objectiu bàsic representar i promoure el desenvolupament de l'art-teràpia a escala europea. Inclou l'art-teràpia (o plástico-teràpia), la dansa-teràpia, el drama-teràpia i la musico-teràpia. Treballa per tal de crear llaços entre professionals i estudiants, promou la investigació, el reconeixement de la professió, dóna suport al desenvolupament acadèmic i organitza conferències internacionals per a fomentar la comunicació.

Orígens de l'art-teràpia

L'expressió art-teràpia prové de l'anglesa *art therapy*. La persona que va utilitzar per primer cop aquest terme va ser Adrian Hill, a mitjan dels anys quaranta al Regne Unit, per a referir-se a la tasca que realitzava en un asil de tuberculosos. Alhora, Edith Kramer i Margaret Naumburg, als Estats Units, van fer servir la mateixa paraula per a definir la feina que feien amb nens amb necessitats especials.

Hill és considerat el primer terapeuta artístic. Els seus llibres *Painting out illness* (Pintant la malaltia) i *Art versus illness* (Art contra malaltia) són una campanya a favor de l'art com a teràpia. En els anys 50 va ser una figura important Edith Kramer, qui l'any 1958 va publicar l'obra traduïda al castellà amb el títol *Terapia a través del arte en una Comunidad Infantil*, on relata la seva experiència de treball a través de l'art en un centre educatiu d'internament, amb nens problemàtics de barris marginals de Nova York.

Al Regne Unit, els artistes i professors de pintura que treballaven a hospitals van formar l'any 1964 l'associació britànica de terapeutes artístics; una

associació amb la finalitat de clarificar quines eren les seves funcions del terapeuta artístic en els hospitals, quina formació havien de rebre i quina havia de ser la seva situació laboral. Aquesta associació es va vincular l'any 1967 al Sindicat Nacional d'Ensenyants i durant un temps es va exigir als membres de l'associació titulació docent.

El panorama psiquiàtric va canviar els anys 70 amb moviments com l'antipsiquiatria i els grups de trobada. Aquesta perspectiva va animar els artistes i professors d'art que treballaven en teràpia a reivindicar un paper més actiu en el tractament dels pacients. No acceptaven el paper que els era assignat com a proveïdors de materials artístics. Com que no existia una formació específica, van optar per defensar la formació en Belles Arts, perquè els semblava la formació més pròxima a la tasca que desenvolupaven. Fins al 1980 el Ministeri de Sanitat i Seguretat Social Britànic entenia que la teràpia artística era una forma de teràpia ocupacional, però en els anys 80 la teràpia artística es va establir dins del Servei Nacional de Salut del país.

L'art-teràpia a Espanya

A Espanya, la formació en art-teràpia és molt recent. S'imparteix a Barcelona i a Madrid. La primera universitat a iniciar els estudis va ser la de Barcelona, en concret la Facultat de Belles Arts, el curs 99-2000. Posteriorment, gener de 2001, va seguir la Facultat de Educación de la Universidad Complutense de Madrid. També hi ha diferents màsters i cursos de postgrau arreu de l'Estat espanyol de musico-teràpia, dansa-moviment-teràpia, drama-teràpia i teatre social.

Encara que la implantació de l'art-teràpia sigui molt recent a Espanya, ja s'han presentat cinc tesis relacionades amb el tema:

- *Arte-teràpia con orientación gestáltica*, d'Elvira Gutiérrez Rodríguez, Universidad Complutense de Madrid (1999).
- *De la pintura psicopatológica al arte como terapia en España*, de Hernández Merino, a la Universidad Politécnica de Valencia (2000).
- *Expresión plástica y terapia*, de Carmen Alcaide Spirito, a la Universidad Complutense de Madrid (2001).
- *La expresión plástica como alternativa de comunicación en pacientes*

esquizofrénicos, de María Vassiliadou Yiannak, també a la Universidad Complutense de Madrid (2001).

- *Aportaciones del Arte-terapia a la Educación Social en medio abierto*, que és la meua tesi doctoral, presentada a la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona el mes de setembre d'aquest any.

Educació Artística, Art-teràpia i Educació Social

I quina *relació* hi ha entre Educació Artística, Art-teràpia i Educació Social? Al meu entendre, comparteixen un espai comú i podríem iniciar la discussió sobre què és el que comparteixen i quins són els límits de cada marc.

Segons l'opinió de Waller la Teràpia Artística va néixer vinculada a l'Ensenyament de l'Art. En els anys 40 hom pensava que l'Art era fonamental per al desenvolupament integral de les persones i que la tasca del professor consistia en estimular aquest desenvolupament en els alumnes, mantenint-se al marge, sense influir, ocupant-se únicament de facilitar els materials adequats i fomentant un marc estimulador. Ella planteja que una persona es transformava en terapeuta artístic pel fet de treballar en hospitals. Donat cas que treballés en una escola, seria un mestre progressista. Per tant, el lloc on desenvolupava aleshores la seva tasca el professor d'Art era el que determinava que es parlés de Teràpia Artística o d'Ensenyament d'Art (Dalley, 1987). A partir dels anys 80 aquest panorama queda clarament diferenciat. L'Educació Artística s'ocupa d'ensenyar Art, no se centra en el desenvolupament psicològic de la persona. Estudiar Art o *fer* Art pot tenir un efecte terapèutic, però no és el seu objectiu i l'educador no necessita coneixements específics de psicoteràpia. Un artista o un professor que acompanya una persona en el seu procés creatiu no és un psicoterapeuta i no fa psicoteràpia; està ensenyant i aquest procés d'acompanyament pot resultar beneficiós psicològicament.

Un psicoterapeuta s'ha de formar en psicoteràpia. Posteriorment, podrà treballar a partir de la paraula o a partir de la producció simbòlica dels subjectes. Si ho fa a través de produccions simbòliques, ja siguin dansa, dramatització, música o plàstica, l'anomenarem psicoterapeuta artístic o art-terapeuta.

Un espai compartit

Pel que fa a l'espai que comparteixen l'Educació Social amb l'Educació Artística i l'Art-Teràpia tenim que els Educadors Socials utilitzen com a mediador de la seva tasca educativa els tallers d'Art, però que el que persegueixen no és bàsicament que els infants o joves aprenguin Art, sinó que aquest es constitueix amb una mena d'*excusa* per a poder intervenir educativament.

Ni en Art-teràpia
ni en Educació
Social la finalitat
és que el
subjecte
aprengui Art,
sinó que aquest
és un mediador

Ni en Art-teràpia ni en Educació Social la finalitat és que el subjecte aprengui Art, sinó que aquest és un mediador. En el primer cas, l'objectiu principal és la prevenció de la inadaptació social i en el segon, la millora dels conflictes emocionals de les persones. Però és clar, hi ha un terreny inevitablement comú i el treball des de cadascun dels àmbits, necessàriament repercuteix en l'altre. Si un educador social i un art-terapeuta treballen amb un mateix infant o adolescent, segurament tindran molts objectius comuns. Al meu entendre, el que defineix si estem parlant d'Educació Social o d'Art teràpia és la finalitat de la tasca que realitza el professional i, evidentment la seva formació, encara que ens podem trobar amb una persona capacitada per a desenvolupar una funció però que el seu rol en un moment determinat sigui diferent. Malgrat aquest espai comú, que existeix, l'Educador Social no és un terapeuta i no fa teràpia amb els infants. Però per a intervenir educativament, això sí, li són molt útils els tallers artístics. Les activitats artístiques es converteixen, per tant, en eines molt profitoses educativament.

L'Educador
Social pot
millorar la seva
pràctica educati-
va si coneix què
es, com funciona
i com es treballa
en Art-teràpia

El meu plantejament és que l'Educador Social pot millorar la seva pràctica educativa si coneix què es, com funciona i com es treballa en Art-teràpia. No estic proposant amb això que deixi d'intervenir com Educador o que, darrere del rol reconegut d'educador, actuï com si fos un terapeuta. La meua proposta és que conegui Art-teràpia per a desenvolupar millor la seva funció educativa, sobretot quan intervé grupalment amb la mediació de tallers artístics. Però ell segueix sent educador. En cap moment pot confondre's amb un terapeuta artístic ni amb un psicoterapeuta.

Tendències en Art-teràpia

Les tendències actuals en Art-teràpia les podem resumir en quatre, segons el seu enfocament teòric: Psicoanalítica, gestàltica, conductista i cognitiva. Cadascuna d'elles treballa amb conceptes bàsics diferents i de forma també

diversa. Malgrat això, en les diferents concepcions trobem una sèrie d'aspectes que sempre són presents.

En primer lloc, sempre trobem que es parla de procés, i això va lligat a la importància que se li dona a l'obra construïda. Allò fonamental no és el resultat final, és a dir, el producte, ni que aquest sigui complaent estèticament, sinó el procés mateix de producció, que és simbòlic. L'art-terapeuta al que presta atenció és al transcurs creatiu, a l'execució, als mitjans fets servir, a les emocions que sorgeixen en cada moment.

Es fa referència al contingut simbòlic de les obres i com aquest prové de l'inconscient i s'escapa al control conscient de la persona. Amb el transcurs del temps van evolucionant les produccions, d'una obra a una altra hi ha un recorregut simbòlic on succeeixen canvis, modificacions i, en definitiva, un procés de transformació que serà en un principi formal, és a dir, en les produccions, i paral·lelament o després, en la persona. A través de la creació artística, la persona estableix un diàleg amb el seu propi ésser i es compromet activament amb si mateixa. Disminueixen les defenses i apareixen poderoses emocions.

Un altre aspecte del que parlen els experts és la necessitat de què existeixi un espai determinat per a fer Art, diferenciat de la resta d'espais que es fan servir per altres activitats, i que serà sempre el mateix. Tanmateix, es parla que es disposi d'un temps específic i acotat, establint-se el dia, la freqüència i l'horari.

El terapeuta estarà present en l'espai d'art-teràpia durant tota la sessió. Aquest haurà de decidir si el seu rol serà més o menys directiu. En funció de la seva orientació, el seu paper serà més o menys actiu i farà propostes concretes de treball o únicament aportarà algun suggeriment o indicació, o s'abstindrà totalment de fer qualsevol intervenció que pugui guiar d'alguna manera el plantejament o el desenvolupament del procés creatiu. El que sí que es fa habitualment és explicitar quin és l'objectiu de la sessió i com es pot aconseguir amb els materials disponibles. Quan es proposen temes, aquests es trien d'acord amb les finalitats terapèutiques, i poden anar des dels més personals, com per exemple l'autoimatge, als aparentment més superficials. Alguns terapeutes intervenen en les obres dels pacients i altres no.

Relació entre l'art-terapeuta i el client

La relació entre l'art-terapeuta i el client té una gran importància. Apareix la transferència i la contratransferència. Depèn també de l'orientació del professional, aquesta es tindrà més o menys en compte.

Trobem autors que classifiquen els diferents tipus de teràpies artístiques depenent dels clients als quals va dirigida: pacients individuals, grup analític de pacients que ja tenen una relació de teràpia individual amb l'analista, grup analític d'entrenament d'art-terapeutes, Grup temàtic, Grups de trobada, grups de persones amb retard mental, grups de persones grans, malalts terminals, presos, seminaris d'Art-teràpia per a grups comunitaris, pacients de llarg internament en hospitals psiquiàtrics, grups setmanals de centre de dia, grups de recolzament a gent amb dificultats: immigrants, marginats, dones maltractades...

La majoria dels grups té un format similar:

- **Introducció:** Benvinguda, presentació dels seus membres, explicació dels objectius, regles, recapitulació de sessions anteriors; algunes persones introdueixen exercicis físics o bé comproven com es troben les persones verbalment o utilitzant materials.
- **Activitat:** Normalment, s'utilitza la meitat del temps disponible. En institucions, normalment es disposa de 30 a 45 minuts, ja que el temps total de la sessió sol ser d'una hora i mitja o dues hores. Però poden ser més llargues.
- **Discussió:** Comentari dels treballs i de la dinàmica de la sessió. Aquesta part pot ser molt diferent depenent de l'orientació del terapeuta, de l'entorn i del grup en qüestió.

Durant el curs 2002-2003 vaig fer un estudi etnogràfic de tots els centres oberts i UEC de la ciutat de Barcelona. Vaig poder comprovar que el 52% dels tallers que es desenvolupen en aquests centres tenen a veure amb les arts: música, dansa, teatre, pintura, dibuix, etc. Concretament, els que més es repeteixen tenen a veure amb la plàstica. Tanmateix, vaig observar que la metodologia amb la que treballen els educadors és la mateixa en totes les activitats, és a dir, que no hi ha una intervenció diferenciada en els diversos tipus de tallers, i que fins i tot moltes vegades l'educador tampoc no té coneixements d'educació artística.

En aquests centres s'intervé amb infants i joves amb dificultats individuals, familiars i socials diverses, amb l'objectiu de millorar la seva situació i prevenir la inadaptació social. Els educadors desenvolupen una tasca educativa i utilitzen molt sovint els tallers d'art com a mediadors. Un dels objectius d'aquesta recerca era comparar el paradigma d'educació social amb el d'artteràpia, i analitzar com es planifiquen les activitats, com es desenvolupen i quin és el rol del professional en cada cas. Per això vaig entrevistar tots els responsables o coordinadors dels centres, posteriorment els educadors que desenvolupen tallers d'art i, per últim, vaig fer observació directa de les activitats. Abans havia elaborat uns protocols d'observació, que em van permetre saber què era exactament el que volia *mirar*. Vaig seleccionar una mostra de quatre centres. Finalment, només vaig poder observar tres activitats: grafitis, dibuix i expressió corporal. La quarta era música, però el centre on es feia no va accedir a què fes observació directa.

Per tal d'assegurar-me que les observacions havien estat correctes i que els centres s'hi veien reflectits en l'elaboració de les meves conclusions pel que fa al cas, les vaig comunicar als participants, que em van mostrar el seu acord. Per tant, puc afirmar que el que vaig observar correspon, efectivament, amb el que ells planifiquen i fan.

A continuació, faré un resum de les *activitats observades*, organitzant la informació en quatre blocs, que fan referència a: el plantejament, el desenvolupament, la dinàmica grupal i el rol de l'educador.

Pel que fa al plantejament de l'activitat:

- L'espai on es realitza l'activitat és el mateix que s'utilitza per a la resta d'activitats, excepte quan es fa al carrer, o en el cas de grafitis en el pati de la fundació.
- Els educadors que intervenen en l'activitat són els mateixos que el grup té en la resta d'activitats.
- L'activitat ocupa un temps concret, entre una hora i una hora i mitja. Abans i després, els grups fan altres activitats.
- Es planteja fer una tasca concreta, prèviament planificada. Els infants i joves fan el que està previst en cada sessió. No es busca l'expressió de cadascú d'ells sinó la creació d'una cosa concreta.
- L'espai per a la improvisació és petit en les activitats de plàstica, grafitis i música. A expressió corporal, sí que es busca l'expressió i la improvisació.
- El resultat és molt important, a excepció de l'activitat d'expressió corporal, on no es pretén fer res en concret.

- En algun cas la decisió del que es farà (la tasca concreta), s'havia decidit en assemblea prèvia.
- L'activitat forma part d'una seqüència d'activitats programades per a cada dia.

Pel que fa al desenvolupament de l'activitat:

- Al principi de cada sessió, l'educador planteja quina és la tasca del dia. Després els infants i joves van treballant; cada membre del grup sap el que ha de fer, ja que prèviament s'ha explicat.
- Quan els infants i joves es troben amb alguna dificultat demanen a l'educador que els ajudi, a excepció d'expressió corporal.
- En una activitat plàstica treballen amb música, que tria el grup. A expressió corporal, quan l'activitat és dins del centre, també.
- En un dels centres, on els infants són petits (6 – 10 anys), l'educadora i la voluntària que són presents a l'activitat es passen tota la sessió controlant els problemes de conducta. L'activitat es desenvolupa amb moltíssimes dificultats, atès que constantment han de parar per reconduir els conflictes. A la resta d'activitats no s'han donat problemes de conducta.
- Que algú no segueixi l'activitat, és a dir, la no-activitat, no sempre és acceptada. Quan apareixen, se sol insistir en què participin i estiguin actius.
- Les normes de les activitats artístiques són les mateixes que en la resta d'activitats del centre.

Pel que fa a la dinàmica grupal:

- En les activitats de plàstica i de música, el treball és individual, encara que el resultat és col·lectiu. La sessió d'expressió corporal observada es concreta en jocs grupals.
- En el grup de petits, constantment s'insulten i intenten agredir-se. En la resta no.
- Les dues activitats de plàstica transcorren de forma molt harmònica. Ningú molesta ningú.
- S'aprecia gust per les activitats, treballen a gust.

Pel que fa al rol de l'educador i la seva intervenció:

- Al principi de la sessió reparteixen el material. Quan aquest s'acaba o en cal de nou, va subministrant.
- De vegades és qui inicia el treball i indica com s'ha de continuar

- Ajuda quan apareixen dificultats tècniques
- Anima quan decau l'interès. No pregunta per què decau
- Crida l'atenció davant de problemes de conducta. Exerceix control.
- En un cas, quan ningú el reclama, es posa a treballar en la tasca comuna, igual que la resta del grup.
- Ensenya què s'ha de fer i com
- El seu rol és directiu o semidirectiu
- Dóna pautes de comportament i de relació amb els companys
- Dóna idees que faciliten la feina
- Davant de dificultats tècniques indica com es poden resoldre
- Ajuda en la realització de les activitats
- L'educador és amb el grup abans, durant i després de l'activitat. És la mateixa persona de referència durant tot el temps que els infants i joves són als centres.

Suggeriments que aporta l'art-teràpia

Per a finalitzar aquest article vull plantejar una sèrie de suggeriments que, al meu entendre, pot aportar l'art-teràpia a aquestes activitats. Malgrat que el marc de referència en art-teràpia, tan teòric com funcional, és molt diferent al d'educació social, penso que pot enriquir la tasca educativa, aportant una altra forma d'abordar la marxa dels tallers i el treball dels grups; en definitiva, una nova manera de comprendre les activitats, plantejar-les i d'intervenir. Les agruparé en tres blocs: les referents a com es planteja l'activitat, a com es desenvolupa i, finalment, les relacionades amb el rol de l'educador i la seva intervenció.

Pel que fa al plantejament:

L'activitat artística es podria plantejar, sempre o ocasionalment, com una activitat diferent a la resta, no com una més de les programades al centre, on no necessàriament s'ha de fer una cosa en concret, sinó que cadascú pugui expressar-se amb els materials disponibles com desitgi. Perquè el grup diferenciï l'espai del taller d'art de la resta d'activitats, atès que els centres no disposen d'un espai específic per a ser utilitzat únicament en activitats artístiques, aquest es pot caracteritzar amb elements que ajudin a identificar l'espai simbòlicament. Això els ajudarà a entendre que quan estan en aquest espai poden actuar de forma diferent a la resta del temps que estiguin al centre.

Les normes es poden flexibilitzar, concretant-se en la no agressió a les persones ni a les coses.

Es poden plantejar activitats individuals i col·lectives. També es poden proposar activitats dirigides i no dirigides, on es pugui improvisar. Es poden plantejar treballs on es parteixi de propostes molt generals i que ells puguin desenvolupar segons el seu imaginari personal i els seus interessos.

Es tracta de desplaçar l'interès per l'objecte o obra, un cop acabat, al procés de creació

No sempre té perquè ser el més important el resultat final, ja sigui un objecte, una peça musical, una dramatització. O allò amb el que s'estigui treballant. De vegades també es pot permetre l'expressió sense buscar un resultat. Es tracta de desplaçar l'interès per l'objecte o obra, un cop acabat, al procés de creació.

En comptes de què l'activitat artística duri tot el temps del que es disposa, es pot dividir la sessió en dues parts i dedicar la segona a comentar el treball de cadascú i la dinàmica grupal. Fomentant la reflexió sobre la tasca, estem ajudant a ampliar la consciència de sobre ells mateixos, però ho fem de forma indirecta. Les persones ens enfrontem als problemes plàstics de forma molt similar a com ho fem amb la resta de dificultats quotidianes. Reflexionant sobre els problemes plàstics estem, indirectament, fent-ho sobre com actuem a la vida. El plantejament no és reflexionar sobre com és cadascú o com actua, sinó què és el que està passant estrictament al taller i què és el que ho pot estar motivant. També es pot reflexionar sobre què ha passat en la interrelació amb els companys. Fomentant la reflexió sobre el treball estem ajudant a ampliar la consciència sobre ells mateixos, però ho fem de forma indirecta.

Pel que fa al desenvolupament de l'activitat:

Al principi de les sessions, l'educador posaria a disposició del grup el material. Si decideix fer una proposta de treball hauria de ser prou àmplia com perquè cadascú la desenvolupi segons les seves necessitats expressives. Exemples de propostes podrien ser: el retrat, el cos humà, relats a través del dibuix, collage, etc.

Quan apareguin dificultats en el desenvolupament dels treballs l'educador no hauria de donar la solució, sinó, en tot cas, indicar la possibilitat de buscar alternatives, suggerir alguns camins, afavorint que ells experimentin i trobin les seves pròpies respostes.

Pel que fa als problemes de conducta, es poden abordar com una cosa que ha succeït en el marc de l'activitat i es pot reflexionar sobre ells, sense controlar-los ràpidament, a no ser que es tracti d'una agressió personal o al material.

I en relació amb la no-activitat, podem considerar que també està expressant alguna cosa, a l'igual que l'activitat. Quan un infant es queda inactiu el podem deixar i després reflexionar sobre què ha passat, què ha motivat la seva manera d'actuar, etc.

Pel que fa al rol de l'educador i la seva intervenció:

Atès que l'educador de referència per l'activitat artística és el mateix que per la resta d'activitats, pot utilitzar, a l'igual que hem plantejat amb l'espai, elements externs que l'ajudin a investir el seu rol d'unes característiques específiques i diferenciades de la resta d'activitats. Aquesta caracterització pot ajudar a què els infants i joves identifiquin més fàcilment el canvi de rol de l'educador i de marc. Això els facilitarà entendre que l'educador actui ara de diferent manera que la resta del temps i que les normes tampoc no són les mateixes.

En lloc de donar resposta a les preguntes dels infants i joves sobre com solucionar alguns problemes tècnics, es pot permetre i fomentar que ells provin noves respostes, que busquin alternatives a les diferents situacions; això els permet assajar i desenvolupar estratègies que, posteriorment, poden ser utilitzades a la vida real.

Poden ampliar-se els marges de llibertat i treballar sense l'objectiu d'aconseguir cap objecte final, o peça teatral, musical, etc. Simplement, deixar que el grup s'expressi, i que cadascun d'ells desenvolupi les seves idees, impulsos i necessitats. Encara que per a l'educador sigui important l'objecte final creat, ja que un cop acabat l'infant el pot ensenyar i se'l pot emportar a casa, amb els conseqüents efectes positius per a ells (de valoració de la feina feta, de reforçar la seva autoestima, etc.), no té perquè ser sempre així. De vegades el protagonista pot passar a ser el procés de realització. L'educador pot acompanyar l'infant i ajudar-lo a reflexionar sobre com s'enfronta a la tasca, com tracta el material, com actua quan les coses no li surten de seguida o a la primera, què fa quan comet errors i què passa quan ho fan els altres, com es comparteix el material i l'espai amb els companys, la relació que hi ha entre la manera de treballar i el resultat...

L'educador no cal que sigui un expert en els mecanismes inconscients de la persona, però sí que és important que sàpiga que existeixen i que els tingui en compte. Li pot ajudar en la seva tasca educativa saber que darrere dels comportaments evidents hi ha processos inconscients, que motiven la conducta en diferents direccions. Igualment, és interessant saber que existeixen processos també inconscients que influeixen en la relació que els nens i joves estableixen

amb els educadors, com són la transferència i la contratransferència. En els centres, els infants i joves expressen moltes vegades el seu malestar interior en forma de conductes agressives o manifestacions verbals inadequades. Desplaçant, curiosament, des de les manifestacions evidents al que hi ha darrere d'elles, als conflictes que s'estan manifestant, podem ajudar a que aquests conflictes evolucionin. Podem passar de reprimir la conducta inadequada a permetre que s'expressi el que la motiva, d'una forma constructiva.

Els conflictes grupals poden entendre's com a quelcom no necessàriament negatiu i per tant censurable, sinó com una circumstància més que ha ocorregut en el transcurs del taller

Els conflictes grupals poden entendre's com a quelcom no necessàriament negatiu i per tant censurable, sinó com una circumstància més que ha ocorregut en el transcurs del taller. Pot dedicar-se un temps al final de la sessió a parlar del que ha succeït, per intentar comprendre què ha passat i per què.

Pot ser útil per a l'educador tenir coneixements que li permetin interpretar les produccions dels infants i joves, però no les explicitarà. El que farà serà fomentar la reflexió perquè ells puguin donar-li un sentit propi, un significat personal, a les obres o situacions.

Abans, en aquest article, parlava de quin format solen tenir els grups d'Art-teràpia i vèiem que hi ha un espai dedicat a la reflexió. En cap dels centres estudiats en el meu treball de camp he vist que hi hagi un espai d'aquest tipus. El que sí que es fa en alguns centres és assemblea periòdica i és en aquest marc on es posen en comú aspectes com: problemes de relació, de conducta, decisió sobre activitats, on es reflexiona sobre la marxa del centre, sobre el funcionament dels tallers, etc. Considero que també es podria incorporar, si no sempre ocasionalment, un espai similar al que existeix en Art-teràpia de reflexió sobre la tasca feta i sobre la dinàmica grupal. En funció de les edats del grup i de les seves característiques es podria facilitar la reflexió sobre aspectes com: Com s'ha enfrontat cadascú a la tasca, com han actuat en el desenvolupament de l'activitat, quin contingut simbòlic s'està plasmant, amb quina forma i amb quina tècnica s'expressa i per què, amb quines dificultats es troben durant les sessions, com s'enfronten a aquestes dificultats, quines estratègies s'estan utilitzant per resoldre-les, com s'adapten a les diferents circumstàncies i esdeveniments que van succeint durant la marxa del taller, com és la relació amb els altres, quin rol es desenvolupa en els treballs grupals, quins valors tenen... i quina relació hi pot haver entre el que apareix al taller i el que passa a fora, en la vida quotidiana.

Conclusió

Per a finalitzar només voldria ressaltar una altra vegada que les arts són una eina molt valuosa i utilitzada pels educadors socials, i que l'Art-teràpia pot contribuir a millorar la tasca educativa quan es desenvolupen tallers relacionats amb les Arts. Jo aquí he fet algunes aportacions o suggeriments, conscient que resulta difícil entendre una proposta d'intervenció diferent a la que habitualment es porta a terme, però convençuda que la interrelació entre diferents disciplines pot enriquir la nostra tasca i que, en aquests cas, l'Art-teràpia i l'Educació Social tenen moltes coses a dir-se.

Ascensió Moreno
González

Llicenciada en Pedagogia terapèutica, llicenciada i doctora en Belles Arts (Art-teràpia).
Professora de les EUTSES.
aiguamar@terra.es